

MUNKÁCSI ERNŐ: HOGYAN TÖRTÉNT? ADATOK ÉS OKMÁNYOK A MAGYAR ZSIDÓSÁG TRAGÉDIÁJÁHOZ Munkácsi Ernő (1896–1950) – nehéz korban volt zsidó vezető

Háromnegyed évszázad után másodszer is kiadták Munkácsi Ernő *Hogyan történt? Adatok és okmányok a magyar zsidóság tragédiájához* című könyvét. Szerzője a Pesti Izraelita Hitközség főtitkára és főügyésze volt, majd a megszállás után az úgynevezett Zsidó Tanács mellett látott el tanácsadói szerepet. Formálisan nem volt a tanács kinevezett tagja, de nélkülözhetetlen szerepe volt működésében, jogászai tapasztalata alapján ő fogalmazhatta a tanács fontos kiadványait, kérvényeit, leveleit. Mi volt ez a zsidó testület, és mi volt a szerepe? A „Judenratokat” a megszállók utasítására hozták létre, tagjait ők nevezték ki, titkolt feladatuk a nácik gyilkos programjának segítése volt. Tagjai, a zsidóság egyes csoportjainak vezetői ezzel nem voltak tisztában, és különben sem volt lehetőségük az eredményes ellenállásra. Nálunk is azért hozták létre – rögtön a megszállás után egy nappal –, hogy irányítsa és képviselje az egész magyar zsidóságot. Persze egy asszimilálódott zsidó származású magyart és egy jiddisül beszélő ortodoxot vagy egy cionistát sok minden választott el egymástól, így képviselni sem lehetett őket egységesen. Nem is ez volt az Eichmann-kommandó célja! Fő feladatuk a megszállók és a zsidóság közötti kapcsolattartás, a parancsok továbbítása és teljesítése volt.

Ki volt Munkácsi Ernő, aki közletről látta – és megörökítette – a budapesti Zsidó Tanács működését? Földbirtokos családban született, nagyapja jeles Talmud-tudós, apja, Bernát a magyar őstörténet kutatója, és egyben a pesti neológ hitközség tanfelügyelője. Ernő jogászként szintén a hitközséget szolgálja, miközben művészeti könyveket ír. Magyar hazafias érzelmű, konzervatív oldalról próbál küzdeni az erősödő antiszemizmussal. 1944-ben „szürke eminenciásként” kerül az események középpontjába. Munkácsi pontos leírást ad a Zsidó Tanács és Adolf Eichmann 1944. március 31-i találkozásjáról, ahol az SS-Obersturmbannführer kijelentette: „A háború után a zsidók szabadok lesznek, és azt tehetnek, amit akarnak. Mindaz, ami zsidókérdésben történik, tulajdonképpen csak a háború idejére szól, a háború befejeztével a németek megint a régi gutműtígek [jóindulatúak] lesznek...” Ekkor már kész volt a terv a magyar zsidók deportálására!

A németek látszólag jogokkal látták el a Zsidó Tanácsot, és képvisellel ruházták fel. Ezáltal a zsidónak minősített személyek haragja, gyűlölete, kétségbeesése a tanácsra zúdult. Az első megpróbáltatásról, a lakásátadásokról részletesen

ír Munkácsi. 1944. április 4-én a szövetségesek bombázták Budapestet, erre a tanácsot szólították fel, hogy a kibombázott keresztények számára 24 órán belül szabadítsanak fel és adjanak át ötszáz zsidók által lakott lakást berendezéssel együtt, a számot még aznap 1500-ra emelték. Utasításba kapta, hogy vezényelje le a kilakoltatások lehetetlen feladatát. „Ha a Tanács a terminusra nem üríti ki a lakásokat, majd kiürítik ők zsidóستól, mindenestől.” Ezeket a lakásköveteléseket nagyobb légitámadások után megismételték!

Eichmannék és a magyar hatóságok megfélemlítették és felhasználták a tanácsot a zsidóság megjelöléséhez, számbavételéhez, kirablásához, „tömörítéséhez” (gettó), majd a deportálásához. Munkácsi könyve egyik fejezetének címe nagyon találó: „Lépre csalják a magyar zsidóságot.” Legkevésbé a cionisták – akik addig ki voltak zárva a hitközségek irányításából – hittek a német ígéretnek, és megpróbálták menteni. Az ortodoxokban is erősebben éltek az elmúlt korok üldözéseinek emlékei, mint az asszimilált rétegekben. Beszámol a könyv a feszült tárgyalásokról, amelyeket egyrészt a frissen kinevezett magyar „zsidóügyi” megbízottakkal – ők később akasztófán végezték, de ettől már senki sem támadt fel –, illetve az SS-főtisztekkel folytattak. Utóbbiak svábhgyi főhadiszállását Munkácsi „a banditauralom Bastille-je” néven emlegette.

Vitáztak, hogy kikben lehet inkább bízni, a németekben vagy a magyar államban, hogy melyikhez forduljanak könyörületért. Kérdés volt, hogy mikor térjenek le a kijelölt útról, mikor lehet felelősséggel kijelenteni, hogy már nincs értelme betartani a parancsokat, nincs más választás, mint a tiltakozás. Munkácsi leírja, hogy június 10. körül Tamási Varga Imre orvos és cionista aktivista szenvedélyes beszédet intézett a tanácshoz: „Lehet ezt tovább tűrni, szabad-e megelégedni beadványokkal és alázatos kérésekkel, s nem kellene-e az egészet a keresztény társadalom előtt feltárni? Ki kell ordítani a nagyvilágba, hogy meggyilkolnak minket, ellent kell állani, és nem szabad tovább gyáván engedelmeskedni!” Nem sikerült meggyőznie Stern Samut, a tanács elnökét, kétségbeesésében öngyilkosságot követett el.

Munkácsi Ernő hitt hivatása, a jog uralmában. Sokadmagával még azokat a rendeleteket is betartotta, amelyeket azért hoztak, hogy lehetetlenné tegyék az ő és családja életét.

Tapasztalnia kellett, hogy tárgyalópartnerei, amikor biztonságot ígérnek: egyszerűen hazudnak, az általa 1944 szeptemberében írt „Tájékoztató”-ban így figyelmeztet: „Mindezen német urakra áll, hogy végleges kijelentéseiket lehetőleg írásban kell kérni, mert utóbb mindenről teljesen megfélelkeznek”. Felhívást fogalmazott a keresztény magyarsághoz, amelyben igyekezett feltárni a megsemmisülés szélére jutott magyar zsidóság sorsát, majd irgalomért könyörgött hozzájuk: „De ha pusztá életünkért esdeklő szavunk hiábavaló lenne, akkor csak az a kérésünk a magyar nemzethez, hogy a deportálást megelőző és azt kísérő borzalmak és kegyetlenségek elhagyásával vessenek itthon véget szenvedéseinknek,

legalább szülőföldünkben legyünk eltemetve.” Röpirata elkésett, nem juthatott el sokakhoz, nem hozott változást.

1947-ben írta könyvét, amit most Bohus Kata, Csősz László és Laczó Ferenc történészek több mint ötszáz jegyzettel és magyarázó tanulmányokkal láttak el. Előtte az akkor indult *Új Élet* című zsidó lapban *Hogy történt?* címmel cikkso-rozatban írta meg a szörnyűségek történetét. Ez is alapos munka, az olvasóban néha az az érzés alakul ki, hogy mindent megemlít benne, amelyről a későbbi év-tizedek során annyit vitakoztak. Több vizsgálat is zajlott ellene, ahol elhangzott, hogy a Zsidó Tanács bizonyos mértékben hozzájárult a tragédiához. Tagjai már májusban ismerték az auschwitzi jegyzőkönyvet, ami részletesen leírta, hogy mi várja az üldözötteket a vonatút végén, mégsem figyelmeztették a vidéki zsidókat: „1944. június 20-án a jegyzőkönyvben szereplő zsidók – köztük Munkácsi – tud-ták a vidéki zsidóság sorsát. Megállapítottam, fel sem merült bennük az egyetlen helyes gondolat, hogy a még itt lévőket értesítsék a veszélyről...” – írta 1948-ban dr. Fisch Henrik kápolnásnyéki rabbi, akinek egész családját megölték. Már 1945 nyarán a cionista mozgalom „néptörvényszéki tárgyalást” rendezett a Zsidó Tanácsról, amelyben elmarasztalta a testületet. Ez Munkácsit is érintette, része volt abban, hogy ekkor nem igazolták, bár később helyet adtak fellebbezésének, és haláláig része volt a hitközség irányításában. Még részt vett az emlékezetes 1950-es Izraelita Országos Gyűlés előkészítésében, fel is szólalt Lenin, Sztálin és Rákosi képe alatt.

Főműve a most újra kiadott *Hogyan történt?*, amely rengeteg nevet és adatot tartalmaz ezekről a vészterhes hónapokról. Nemcsak tudományos-történeti for-rás, hanem saját, jogilag alátámasztott védelme. Csatlakozó tanulmányok és a sok lábjegyzet az eltelt háromnegyed évszázad eredményeivel egészítik ki az eredeti-leg is értékes művet. Záró *Névjegyzéke* elősegíti a kor megismerését.

Érdeemes volt másodszor kiadni ezt a könyvet, segít egy szörnyű kor megisme-résében, köszönet érte.

(Munkácsi Ernő: Hogyan történt? Adatok és okmányok a magyar zsidóság tragé-diájához. Az eredeti szöveget jegyzetekkel ellátta és tanulmányokkal kiegészítette Bohus Kata, Csősz László és Laczó Ferenc. Budapest: Park Könyvkiadó, 2022, 448 o.)

Róbert Péter

egyetemi docens